

11. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 17 липня 1997 року №469/97-ВР // Відомості Верховної Ради. – 1997. – № 39. – Ст. 261.
12. Про скорочення кількості та укрупнення державних цільових програм: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 червня 2011 р. № 704 // Урядовий кур'єр. – 2011. – № 121. – 7 липня.
13. Закон України «Про споживчу кооперацію» від 10.04.1992. № 2266 – XII // Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парламентське вид-во, 2001.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2012

УДК 140.8:37.013.73

Куценко В.І., д.е.н., професор,

ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України» (м. Київ)

Гарашук О.В., д.е.н., доцент, старший державний інспектор
Управління контролю за діяльністю вищих навчальних закладів
та дотримання державних стандартів
Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

МОДЕРНІЗАЦІЯ СОЦІОГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ – ІМПЕРАТИВ СТАЛОГО ЗРОСТАННЯ ЕКОНОМІКИ ТА ДОБРОБУТУ НАСЕЛЕННЯ

«Головне в модернізації – підвищення рівня соціальної захищеності та якості життя населення».

М. Азаров

Раскрывается сущность модернизации в социогуманитарной сфере, ее особенности и значение на современном этапе, роль в повышении качества соответствующих услуг, в росте благосостояния населения; очерчены пути ее ускорения.

Ключевые слова: модернизация, социогуманитарная сфера, инновации, образование, здравоохранение, благосостояние, приоритетные направления.

The essence of the modernization in socio-humanistic sphere, its features and value at present stage, the role in improving of the quality of relevant services, in the growth of population welfare are considered, the ways of its acceleration are outlined.

Key words: modernization, socio-humanistic sphere, innovations, education, health care, welfare, priority guidelines.

Актуальність та дослідженість проблеми. Практично кожна високорозвинена країна визначає для себе пріоритетні напрями розвитку. В країнах, приміром, Західної Європи такою є соціогуманітарна сфера, до вирішення проблем якої долучається не лише держава, але й бізнес. Такий підхід є одним із чинників того, що в цих країнах не лише якість соціогуманітарних послуг, але й добробут населення значно вищі, ніж в Україні. Кризові явища, притаманні нашій економіці, вимагають шукати ті напрями економічної діяльності, які можуть сприяти активізації відповідного розвитку. Сьогодні стоїть питання не просто забезпечити зростання добробуту населення, а щоб при цьому не збільшувати споживання енергетичних ресурсів. До речі, це є однією з ключових проблем не лише України, але й світу в цілому. У цьому контексті в 2012 р. на Всесвітньому саміті в Ріо-де-Жанейро обговорювались питання взаємозв'язку розвитку економіки та екології, їх вплив на забезпечення зростання добробуту населення.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідженню зазначених проблем, у тому числі проблем розвитку соціогуманітарної сфери як складової економіки, підвищенню її ролі у підвищенні життєвого рівня населення присвятило свої роботи багато науковців. Серед останніх варто назвати О. Богучарову, Ю. Господарика, В. Горцева, О. Карпюк, В. Кінелева, О. Кивлюка, О. Околелова, Є. Палаті, З. Самчука та багатьох інших. Разом із тим, у працях зазначених та інших авторів ще недостатня увага приділена підвищенню ефективності соціогуманітарної сфери як чинника зростання добробуту населення, перш за все, через її модернізацію.

Метою нашого дослідження є обґрунтування шляхів модернізації зазначеної сфери як імперативу забезпечення сталого зростання добробуту населення.

Виклад основного матеріалу. Нині Україна за життєвим рівнем населення відноситься до найбідніших країн Європи. І це при наявності величезного природно-ресурсного потенціалу. Враховуючи, що в XXI столітті визначальними у забезпеченні високого добробуту населення будуть не природні ресурси, а людський капітал, у формуванні якого величезна роль належить соціогуманітарній сфері, важливим завданням є пошук шляхів ефективного його (капіталу) використання. Одним із останніх, як свідчить світовий досвід, може бути модернізація цієї сфери, якій належить важлива роль у забезпеченні сталого економічного розвитку та зростання добробуту населення.

Модернізація – це зміни, що відбуваються відповідно до потреб та вимог сучасності, це оновлення засобів праці, технологій, форм і методів організації виробництва, це реконструкція та розширення виробничих потужностей. Одним із головних завдань модернізації соціогуманітарної сфери є подолання її відставання від потреб розвитку країни. Вона має забезпечити соціогуманітарній сфері пріоритетне місце серед чинників, які сприяють економічному зростанню, підвищенню конкурентоспроможності та національної безпеки країни, перш за все, за рахунок:

- покращення доступності соціогуманітарних послуг;
- досягнення високої якості послуг, що відповідає світовим стандартам;
- подолання деформації у системі попиту та пропозицій відповідних послуг;
- створення якісного середовища для життєдіяльності представникам усіх верств населення тощо.

Зрозуміло, що в кожній ланці соціогуманітарної сфери мають місце певні особливості, а звідси й основні завдання щодо модернізації. Скажімо, в системі охорони здоров'я, як зазначається у Програмі реформ Президента України Януковича В.Ф., серед останніх:

- поліпшення здоров'я населення за рахунок створення розвиненої мережі закладів сімейної медицини, багатопрофільних лікарень інтенсивної допомоги;
- забезпечення рівного і справедливого доступу громадян України до медичного обслуговування, яке повинне мати високу європейську якість та відповідати потребам суспільства;
- активний розвиток сімейної медицини. До речі, в Європі більше 80 % звернень мешканців за медичною допомогою починається і закінчується на рівні сімейного лікаря. А це, в свою чергу, потребує забезпечення підготовки необхідної кількості фахівців сімейної медицини;
- стимулювання здорового способу життя та регулярного проходження профілактичних оглядів громадян;
- підвищення ефективності використання ресурсів шляхом розмежування медичних послуг за рівнями: первинна та вторинна тощо.

Сьогодні, на жаль, спостерігається низька якість медичних послуг, що надаються населенню, та значна нерівність доступу до них. Модернізація ж має сприяти подоланню цих негативних моментів, як і в інших ланках соціогуманітарної сфери. Водночас слід зазначити, що модернізація останніх має здійснюватися на інноваційній основі, яка передбачає створення нових знань, впровадження та використання нових видів техніки і технологій, форм і методів організації виробництва й праці, способів розвитку продуктивних сил. Модернізація й інноваційний шлях розвитку передбачають активне використання сучасної інформації, обсяги якої останнім часом подвоюються кожні 20 місяців, тоді як перше подвоєння відбулося до 1750 року, друге – до початку XX століття, третє – до 1950 р., з якого обсяг інформації подвоюється кожні 5 років, а з 1991 р. – практично щороку. В цілому ж інтелектуальні ресурси до початку XXI століття збільшилися більш ніж у 250 разів [10, с. 27–32; 5, с. 77–85].

Таким чином, модернізація соціогуманітарної сфери має включати:

- розвиток пріоритетних секторів і комплексів соціогуманітарних послуг, конкурентоспроможних на ринках різного рівня (вітчизняного, європейського, світового);
- економічну стратегію, спрямовану на задоволення нових позицій на зазначених ринках;
- нову модель партнерства держави та бізнесу заради модернізації;
- модернізацію окремих ланок соціогуманітарного комплексу;
- модель формування нової системи стратегічного управління та покращення інвестиційного й підприємницького клімату тощо.

У зв'язку з тим, що соціогуманітарна сфера забезпечує потреби суспільства у висококваліфікованих кадрах, спеціалістах різних профілів, здатних до ефективної діяльності в умовах сучасного інформаційного суспільства; сприяє реалізації свого потенціалу та підготовці молоді до майбутньої професійної діяльності, формуванню інформаційної культури, освітнього середовища, то можна сказати, що соціогуманітарна сфера – це системно організована сукупність сучасних ресурсів, ефективно використання яких забезпечує сталий соціально-економічний розвиток – основу добробуту населення. Як

що підростаюче покоління не отримає сучасної освіти, сучасного виховання, у подальшому воно не знайде привабливої сфери прикладання своєї праці, а це означає, що його майбутнє буде проблемним. А тому держава має розглядати соціогуманітарну сферу як об'єкт особливої уваги та підтримки. Світовий досвід переконує, що цю сферу не можна віддавати на відкуп ринку, перетворювати у бізнес. Водночас ринок має підтримувати соціогуманітарну сферу, перш за все освіту та культуру, а не підпорядковувати її собі. Адже саме на цю сферу діяльності покладається виховання національного патріотизму, гордості за свою країну, поваги до свого народу.

Разом із тим, результати соціологічних досліджень свідчать, що лише 15–20 % загальної чисельності студентів можуть і хочуть вчитися, орієнтуються на отримання високоякісної вищої освіти і роблять для цього реальні зусилля (як під час підготовки до вступу до ВНЗ, так і подальші зусилля в процесі навчання) [3, с. 36–37]. Однією з причин такого стану є відсутність у більшості студентів інтересу до навчання. Знання останнім часом перетворюються в соціальний феномен, вбудований у систему суспільних знань, стають частиною загального соціального прогресу. Молодь іде до ВНЗ не стільки за знаннями, скільки за дипломом, наявність якого сприяє її працевлаштуванню. Це є однією з причин того, що в Україні кількість бажаючих отримати диплом залишається великою (рис. 1).

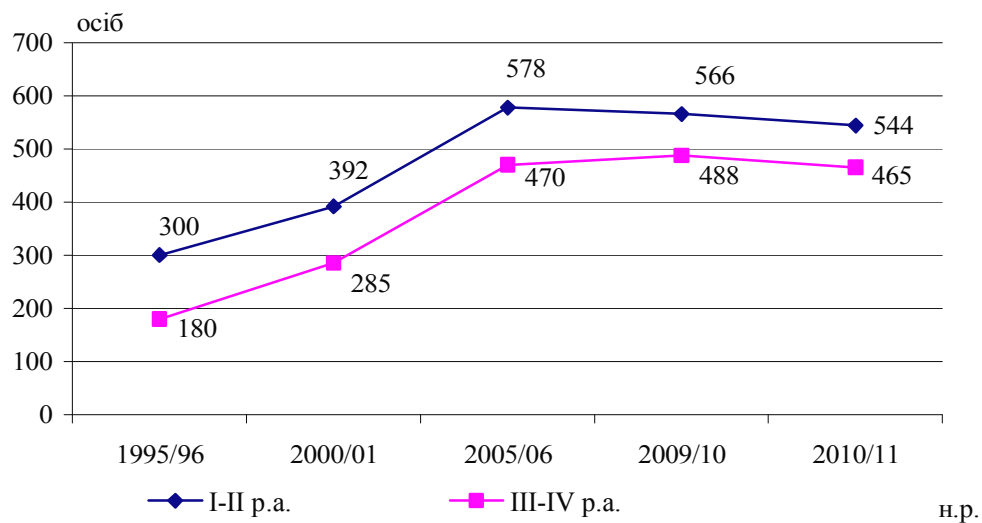

Рис. 1. Чисельність студентів ВНЗ I–II р. та III–IV р. у розрахунку на 10 тис. населення

Зрозуміло, що знання людина отримує не лише в освітньому закладі, в підручнику, через телебачення. Можна сказати, що вся соціогуманітарна сфера впливає на формування знань. Тож не дивно, що і на її модернізацію впливає багато чинників, які можна згрупувати таким чином:

- економічні, що забезпечують умови для підвищення ефективності використання ресурсів, конкурентоспроможності та покращення позиціонування на пріоритетних зовнішніх і внутрішніх ринках відповідних послуг;
- технологічні, тобто такі, що передбачають створення простору для попиту на високотехнологічну продукцію, переходу від точкових проривів на окремих напрямках до розв'язання масштабних соціально-економічних завдань;
- соціальні, орієнтовані на інновації, у тому числі за рахунок формування національної еліти;
- управлінські, безпосередньо пов'язані з формуванням системи стратегічного управління на корпоративному та державному рівнях.

Необхідність здійснення модернізації соціогуманітарної сфери зумовлена, перш за все:

- активним розвитком інноваційних робочих місць в економіці в цілому, що потребують фахівців, які володіють сучасними знаннями, високого освітнього рівня;
- глобалізаційним процесом, що охоплює й соціогуманітарну сферу, зокрема, експортною орієнтацією даного сегмента економіки;
- економічною динамікою – зростанням кількості підприємств, компаній, рівнем плинності кадрів;
- формуванням цифрової економіки, збільшенням частки населення, що користується Інтернетом, використанням інформаційних технологій в усіх сферах соціогуманітарного призначення; доступом жителів до широкомасштабних комунікацій тощо.

Останні активно використовуються в усіх ланках соціогуманітарної сфери, що позитивно впливає на всі показники її діяльності. Так, електронні інформаційні ресурси, доповнюючи традиційні, стають не

лише дедалі ефективнішим засобом комунікації, але й важливим чинником зростання обсягу надаваних послуг, поліпшення їх якості та добробуту населення. Цьому має сприяти модернізація, у першу чергу, сфери освіти. На II Всеукраїнському з'їзді працівників освіти, скажімо, зазначалось, що сьогодні головним виміром якості функціонування освітньої системи має бути здатність молодого покоління повноцінно жити й адекватно діяти у новому світі, постійно самовдосконалюватись, відповідно реагувати на зміни, особливо у період технологічних і цивілізаційних проривів [16, с. 45–46].

Реалізації цього завдання сприяє активне використання у навчальному процесі мультимедійних технологій, що забезпечують динамічність внутрішніх і зовнішніх комунікативно-когнітивних можливостей; Інтернет-технологій, що дозволяє активно використовувати у навчальному процесі можливості віртуального освітнього простору, впроваджувати в навчальний процес дистанційні форми навчання, які в Україні знаходяться на стадії активного становлення і пов'язані з:

- фізичною віддаленістю студентів і викладачів (на відміну від навчання «віч-на-віч»);
- безпосереднім впливом навчального закладу (на відміну від самоосвіти);
- використанням технічних засобів, зокрема інформаційно-комп'ютерних технологій (Інтернету, електронної пошти, комп'ютерних конференцій, чатів тощо), які об'єднують викладачів і студентів і передають зміст навчання;

- забезпеченням двосторонньої комунікації між учасниками навчального процесу з різними цілями;
- участю в індустріалізованій формі освіти [7, с. 29].

Як зазначалося вище, в соціогуманітарній сфері, зокрема в освітній сфері, широко використовуються такі технічні засоби, які, в свою чергу, сприяють процесу модернізації як сфери в цілому, так і кожної її ланки зокрема. Серед останніх:

- системи на базі мультимедіа – технології, побудовані із застосуванням аудіо- та відеотехніки, накопичувачів на CD-ROM, що реалізуються на комп'ютерах із застосуванням моделювальних, імітувальних, графічних, віртуальних можливостей;

- інтелектуальні навчальні експертні системи, специфіковані за конкретними галузями застосування, що мають практичне значення і в процесі навчання, і в процесі досліджень;

- інформаційні середовища на основі даних і баз знань, які забезпечують прямий і віддалений доступ до інформаційних ресурсів. Останні являють собою автоматизоване сховище оперативно поповнюваної інформації, тобто цілком відповідають процесам і прийомам роботи в сучасних освітніх закладах;

- телекомунікаційні системи, що забезпечують електронну пошту, телекомунікації, віртуальне спілкування, надають можливість виходу в глобальні мережі;

- електронні настільні друкарні, що дозволяють в індивідуальному режимі з високою швидкістю випускати навчальні посібники та документи на різних носіях;

- електронні бібліотеки розподіленого і централізованого характеру, що надають можливість ефективного доступу до світових інформаційних ресурсів тощо [7, с. 29].

Дистанційна форма навчання відрізняється від інших тим, що вона є відкритою системою, що передбачає активне спілкування між викладачем і студентом за допомогою сучасних технологій і мультимедіа; дозволяє поєднувати навчання та повноцінне життя. Разом із тим, слід мати на увазі, що підготовка фахівця за допомогою Інтернет-навчання становить близько 60 % витрат на підготовку фахівця денної форми навчання. Тож не дивно, що в світі вже функціонує близько 1000 навчальних закладів, що використовують дистанційну форму навчання, якими охоплено 50 млн. осіб. Серед останніх (студентів, слухачів) переважають ті, які:

- прагнуть придбати додаткові знання;

- бажають здобути вищу освіту за кордоном, але для цього не мають ні часу, ні фінансових ресурсів;

- хочуть оволодіти певними програмами;

- є безробітними, водночас мають бажання швидко знайти робоче місце;

- проживають у віддалених від вищого навчального закладу регіонах, населених пунктах [2, с. 67].

Різні аспекти дистанційного навчання досліджувало багато науковців. Заслужують на увагу праці Горцева В., Господарика Ю., Кінелева В., Околенова О., Полаті Є., Хуторського О. та багатьох інших. Проте багато проблем, пов'язаних з його розвитком, залишаються актуальними і нині. Однозначно зрозумілим є твердження про те, що подальший розвиток дистанційного навчання, його поширення в суспільстві потребує покращення технічного та програмного забезпечення. Адже ця форма навчання має здійснюватись на інноваційній освітній парадигмі, в рамках якої визначальною метою освіти виступає всебічний розвиток особистості учня, студента, співвіднесений з метою суспільного і культурного розвитку, тоді як засвоєння знань, умінь і навиків є засобом досягнення цієї мети.

До речі, новітні, у тому числі інформаційні, технології використовуються й в інших ланках соціогуманітарної сфери. Так, в Україні реалізується Концепція державної програми «Бібліотека ХХІ», спрямована на сприяння формування людських здібностей, знань та навиків, які є невід'ємним особистим елементом кожного індивіда, дозволяють кожному з них отримати більш високі доходи в майбутньому. Інакше кажучи, Концепція державної програми «Бібліотека ХХІ» сприяє формуванню людського капіталу, що включає капітал освіти, культури, охорони здоров'я.

Прискоренню цього процесу сприяє впровадження в бібліотечну сферу сучасних технологій, які в освітній сфері допоможуть реально дотримуватись основних принципів Болонської декларації. Як відомо, відповідно до останньої у навчальному процесі збільшується час на самостійне опрацювання студентами навчального матеріалу. Більш успішно це зробити допомагають інформаційно-комунікаційні та дистанційні технології навчання, що дають змогу забезпечити студентів електронними ресурсами для самостійного опрацювання, завданнями для самостійного виконання, реалізувати індивідуальний підхід до кожного студента. Так, останнім часом у бібліотечній сфері відбувається відбір і комплектування мультимедійними продуктами, створення «когнітивних» структур, що прискорює та покращує обслуговування споживачів бібліотечних послуг.

У сфері охорони здоров'я завдяки використанню сучасних технологій провідні фахівці київських медичних центрів можуть допомагати проведенню складних операцій у віддалених лікарняних закладах різних регіонів України, тим самим підвищуючи якість медичного обслуговування.

З кожним роком заклади соціогуманітарної сфери покращують свій науково-навчально-технічний потенціал. Нині, скажімо, практично кожна школа, кожне професійно-технічне училище мають комп'ютери. До мережі Інтернет підключено близько 90 % загальноосвітніх закладів України. Зазначимо, що в Україні вперше в 2006 р. було інтенсифіковано комп'ютеризацію й інформатизацію освіти, коли до загальноосвітніх навчальних закладів було поставлено 1209 навчальних комп'ютерних комплексів. Саме із зазначеного року розпочалась комп'ютеризація шкіл у районних центрах і малих містах.

Разом із тим, в інформатизації як соціогуманітарної сфери в цілому, так і кожної її ланки наша держава значно відстає від розвинених країн і за кількістю, і особливо за якістю технічних засобів. Зокрема, сучасні технології оброблення інформації суттєво відстають від технологій поширення інформації та завдань у глобальних ресурсах. Якість електронних інформаційних продуктів, які використовуються у соціогуманітарному обслуговуванні населення, ще не відповідає інформаційним запитам і потребам суспільства. В результаті у розвитку соціогуманітарної сфери має місце:

- зниження якості відповідних послуг;
- низька економічна ефективність суб'єктів господарювання;
- застаріла інфраструктура та матеріально-технічна база;
- низький рівень розвитку науково-технічної творчості в дитячому та молодіжному середовищі;
- зниження добробуту населення.

Підтвердженням останнього є досить низькі стандарти оплати праці в нашій країні, яка (оплата праці) у ВВП в Україні становить 51 %, тоді як у країнах Європейського Союзу – 65 % [13], погодинна ж оплата праці становить 0,52 євро/год. проти 22 у країнах ЄС. Найнижчим цей показник є у Латвії – 6 євро. Низький життєвий рівень зумовлює низьку народжуваність та високу смертність населення, низьку якість відповідних послуг. До речі, проведені опитування учнів, учителів і батьків щодо чинників, які впливають, приміром, на якість знань, показали, що:

- 62,4 % із них низький рівень знань пояснюють низьким рівнем оплати праці педагогів;
- 56,3 % – низьким рівнем мотивації учнів;
- 48,3 % – недостатнім рівнем матеріально-технічної бази навчальних закладів;
- 37,0 % – недостатнім рівнем професіоналізму керівників навчальних закладів;
- 35,0 % – недостатнім рівнем професіоналізму вчителів.

І, як зазначається у щорічному Посланні Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році», успіх будь-якої справи вирішує не кількість комп'ютерів, а можливість швидкісного доступу до електронних, інформаційних ресурсів, їх ефективне використання [12]. Саме такий підхід має сприяти не лише нарощуванню обсягів соціогуманітарних послуг, але й підвищенню їх якості.

Покращенню ситуації з модернізації, скажімо, освітньої сфери має сприяти реалізація цільової програми «Сто відсотків» до 2025 року, що передбачає впровадження у навчально-виховний процес інформаційно-комунікативних технологій з метою підвищення якості освіти в умовах сучасного розвитку. У досягненні цього важлива роль відводиться ефективному використанню досвіду розвинених країн. У цьому контексті заслуговує на увагу робота Міжнародної асоціації інноваційних методів навчання «WACRA», яка ще в 1984 р. об'єднала науковців 40 країн світу з метою надання можливості

обмінюватись інформацією і досвідом досліджень та застосування методів активного навчання в усіх освітніх ланках [4, с. 63].

Успіх модернізації соціогуманітарної сфери безпосередньо пов'язаний із забезпеченням цього процесу відповідним кадровим потенціалом. Без підготовки спеціалістів, які володіють необхідними знаннями, вміннями та навиками, досягти значних успіхів у будь-якій сфері діяльності практично неможливо. Водночас слід мати на увазі, що процес модернізації цієї сфери є еволюційним. Його економічний ефект залежить, перш за все, від:

- підвищення ефективності виробництва (надання) відповідних послуг;
- якості та ефективності управлінських функцій за рахунок розподілу праці, спеціалізації, залучення до цього процесу спеціалізованих організацій соціогуманітарного спрямування;
- покращення сервісного обслуговування;
- ефективності використання ресурсного потенціалу.

А поки що, як зазначається у вищезазначеному щорічному Посланні Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році», зберігається тенденція нерационального використання бюджетних коштів. Так, за даними Рахункової палати, 40 % спрямованих державою коштів на освіту та підвищення кваліфікації медиків, витрачається неефективно. Причому, у 2010–2011 рр. МОЗ України з порушенням чинного законодавства використало 5 млн. грн. [9]. Це має місце й в інших ланках соціогуманітарної сфери, зокрема в сфері культурної спадщини, що негативно позначається на місці України в європейському цивілізованому просторі. Світова практика свідчить, що досягти його (місця) підвищення без власних культурних коренів, історично сформованих традицій, цінностей та ідеалів, утілених у багатстві й різноманітності української культурної спадщини, неможливо, незважаючи на те, що наша держава володіє значними ресурсами. Нині лише на державному обліку в Україні знаходяться 140 тис. пам'яток історії, архітектури, садово-паркового мистецтва; функціонує 63 історико-культурні заповідники, близько 5 тис. музеїв, де зберігається майже 23 млн. експонатів (п'ять українських об'єктів культурної спадщини внесені до списку світової спадщини ЮНЕСКО). А це означає, що в їх збереженні й модернізації важлива роль відводиться державі, яка має створити умови для доступності населення до відповідних цінностей та послуг.

І тут важливо скористатись досвідом інших країн. Скажімо, у США держава активно сприяє розвитку вищої освіти, забезпечуючи досягнення амбіційного завдання – зробити вищу освіту доступною, як і середню; інтеграції вищих навчальних закладів і бізнесу (проведення досліджень для комерційних замовників), розробці нових технологій; розвитку кластерів у сфері освіти, культури тощо. Саме завдяки зусиллям держави в Японії освіта стала культом, який підтримується родиною, суспільством, державою. Вища освіта тут є обов'язковою. Усім відома висока якість британської освіти, яка тримається на трьох китах: чудове оснащення навчальних закладів, інноваційність освітніх технологій, активна самостійна робота студента, у забезпеченні яких велика роль відводиться державі.

Показником якості послуг, зокрема освітніх, є бажання іноземців отримати диплом відповідної країни. В Україні у 2011/12 н. р. у вищих навчальних закладах навчалось 42,7 тис. іноземних студентів. Це, порівнюючи з іншими країнами, низький показник. Зрозуміло, що покращити цю ситуацію без підвищення якості підготовки кадрів практично неможливо. А це значить, що потрібні неабиякі зусилля держави щодо ресурсного забезпечення освітньої сфери та покращення кадрового забезпечення всіх галузей економіки. Сьогодні мова має йти про покращення не лише якісних, але й кількісних параметрів. За освітнім рівнем населення України значно відстає від багатьох розвинених, зокрема європейських країн. Нині менше 20 % населення України мають повну вищу освіту (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл населення України за рівнем освіти

Показник	Все населення		2010-2011, +, -
	2010	2011	
Кількість населення у віці 6 років і старші – всього, тис. осіб	41286,2	41089,9	-196,3
Розподіл населення у віці 6 років і старші за рівнем освіти, %:			
повна вища	18,9	19,4	+0,5
базова вища	1,3	1,3	-
неповна вища	17,6	18,0	+0,4
повна загальна середня	11,0	11,6	+0,6
початкова загальна середня	8,7	6,9	-1,8
не мають початкової загальної та неписьменні	4,8	4,9	+0,1

Джерело: [15, с. 38].

Незважаючи на те, що освітній і професійний рівень населення зростає, частка галузей з низькокваліфікованою робочою силою в Україні є досить високою – 57,2 %, а в структурі зайнятих – 24,7 % [11, с. 11]. Не секрет, що більшість економічних негараздів в Україні зумовлена неефективними кадровими ресурсами. А тому мова має йти про поліпшення не лише підготовки, але й використання кадрів. На жаль, в нашій державі нерідко діє принцип добору кадрів, що базується на політичній прихильності кандидата та його відданості вузькопартійним інтересам, а не на наявності таких характеристик, як висока освіченість, компетентність, спроможність ефективно діяти за будь-яких обставин і приймати виважені рішення.

Окремі фахівці вважають, що освіта для кожної людини існує у двох іпостасях:

– як інструмент стабільності, соціального самозахисту і буттєвої адаптації;

– як суб'єкт на ринку праці [14, с. 10]. І з таким підходом можна погодитись. Адже освіта сприяє вихованню громадян бути соціально активними, творчими, відповідальними членами суспільства; задоволенню потреб виробництва у кваліфікованих фахівцях, які відповідають вимогам соціально-економічного розвитку. І хоча на ринку праці нині значну частку становлять випускники вищих навчальних закладів, попит на освітні послуги зростає. Кількість абітурієнтів до ВНЗ значно перевищує кількість випускників середніх навчальних закладів. Адже вища освіта забезпечує значно вищий добробут населення. Статистика свідчить, що ті, хто володіє дипломом про вищу освіту, у середньому отримують зарплату на 60–70 % більшу, ніж ті, хто такої освіти не має. Важливо зазначити і те, що з часом цінність диплому про вищу освіту не знижується. Щоправда, нинішня ситуація щодо використання кадрового потенціалу в Україні може показатись дещо парадоксальною і вимагає наукового осмислення та пояснення. Адже значна частина випускників вищих навчальних закладів нерідко виконує роботу, що не потребує такої підготовки. Необхідні професійні навички вони отримують безпосередньо на робочому місці. Для роботодавця ж диплом про вищу освіту стає не стільки гарантією наявності достатніх професійних навичок, скільки свідченням того, що майбутній співробітник достатньою мірою соціалізований, володіє необхідним набором загальних навичок (здатністю до навчання, певною відповідальністю, цілеспрямованістю тощо).

Сьогодні ж Україна значно відстає від інших країн, зокрема розвинених, за рівнем кваліфікації зайнятого населення, а як наслідок цього – за продуктивністю праці, темпами та масштабами технологічної модернізації економіки, усіх її ланок. Нині, згідно з офіційними даними, у високорозвинених країнах близько двох третин приросту важливих макроекономічних показників забезпечується за рахунок практичного використання інтенсивних факторів виробництва, науки та техніки. Для реалізації ж інноваційної стратегії розвитку країни необхідними є висококваліфіковані кадри, підготовку яких забезпечує перехід на світові стандарти, формування освітнього середовища, орієнтованого на задоволення потреб учасників освітнього процесу та на його науково-навчально-методичний супровід (комплекс апаратних і програмних засобів зберігання, опрацювання та передавання навчальних матеріалів, що забезпечують оперативний доступ до них і телекомунікаційну взаємодію учня та вчителя, студента та викладача для досягнення поставлених цілей навчання). Функціональна структура такого середовища може бути такою:

– інформаційне обслуговування викладачів і студентів (забезпечення доступу до електронних підручників і глосаріїв за темами і напрямками діяльності вітчизняних і світових інформаційних мереж, баз знань і банків даних);

– організація навчального діалогу в інформаційно освітньому середовищі (об'єктно-об'єктна комунікація, суб'єктно-об'єктна комунікація, суб'єктно-суб'єктне спілкування);

– телекомунікаційна взаємодія викладачів і студентів у процесі пізнавальної діяльності;

– автоматизоване навчання і контроль;

– моделювання явищ, що вивчаються (досліджувані явища) і процесів, які опановуються (демонстраційне й інтерактивне запровадження);

– адміністрування реального навчального процесу [1, с. 6–15].

В такому середовищі все більше спостерігається інтеграція освіти та науки, перехід від традиційної системи підготовки кадрів «на всі часи» до концепції «неперервної освіти», побудова системи освіти, розрахованої на впровадження нових технологій управління даною сферою і перехід на інноваційний шлях розвитку. При цьому важливо дотримуватись таких принципів:

– системний підхід до формування переліку пріоритетів, його узгодженість, з одного боку, з національними програмами та стратегіями розвитку окремих секторів і галузей економіки, з другого – з пріоритетними напрямками розвитку науки та техніки;

– відкритий характер формування та обговорення переліку пріоритетів;

– ефективне залучення в цей процес підприємницьких і наукових асоціацій, об'єднань, організацій громадянського суспільства, визначення розумної кількості визначених національних пріоритетів науково-технічного прогресу;

– тривалий горизонт планування (стратегічне планування) при формуванні переліку пріоритетів у поєднанні з регулярним уточненням основних напрямів їх реалізації, завдань та інструментів їх розв'язання;

– поєднання середньо- і довгострокових завдань при формуванні переліку пріоритетів з постійним уточненням основних напрямів їх реалізації [8, с. 47–48].

Здійснити модернізацію соціогуманітарної сфери без поліпшення її фінансового забезпечення практично неможливо. Тому необхідно шукати шляхи розв'язання цієї проблеми. Вони можуть бути різними. За даними американської соціологічної служби «Pew Research Center», 62 % населення України в 2009 р. заявили, що їхнє нинішнє економічне становище гірше, ніж було за комунізму (радянських часів). А тому великі надії на поліпшення фінансового стану соціогуманітарної сфери за рахунок громадян покладати не можна. Ресурси має шукати, перш за все, держава. Скажімо, у США в повоєнні роки, коли бракувало грошей на розв'язання соціальних проблем ветеранів війни, людей праці, Президент Ейзенхауер обклавав усі надприбутки в країні 90-відсотковим податком. У цьому контексті заслуговує на увагу й досвід Данії, де держава не лише сама активно фінансує розвиток соціогуманітарної сфери, а й залучає до цього бізнес. У цій країні впроваджена нова система фінансування, механізм якої полягає у продажі приватним компаніям регіональних активів (шкільних приміщень, дитячих садків, служб прибирання сміття тощо). Водночас тут широко використовується система лізингу (лізингова компанія отримує податкові пільги, недоступні для муніципалітету). В результаті школярі забезпечені безкоштовними комп'ютерними комплексами. Найбільш затребуваним останнім часом є такий механізм фінансування соціогуманітарної сфери, що передбачає залучення, окрім державних, коштів приватних інвесторів. Тобто державне інвестування здійснюється на принципах співфінансування з приватним капіталом, коли кожна із сторін фінансує створення окремих елементів загального інфраструктурного елементу.

Покращенню фінансово-ресурсного забезпечення розвитку соціогуманітарної сфери має сприяти й підвищення ефективності його використання. Саме в цій сфері чи не найбільше так званих «довгобудів», кількість яких, на жаль, продовжує зростати і нині. Скажімо, у 2008 р. із запланованих до завершення за рахунок коштів субвенцій близько 40 % не було введено в експлуатацію [6, с. 66]. Головна причина полягає в тому, що до переліку об'єктів нерідко включаються об'єкти з невідкорегованою проектно-кошторисною документацією, не проведеними тендерними процедурами й недофінансуванням за рахунок місцевих бюджетів та інших джерел. А це негативно позначається на показниках не лише соціогуманітарного розвитку, а й економіки в цілому, життєвому рівні населення.

Висновок. Таким чином, соціогуманітарна сфера – це важливий ресурс економічного розвитку. В умовах формування нової цивілізації їй належить подолати застарілі конструкції, нежиттєздатні методологічні принципи. Щоб підготувати людей до нових умов і сфер індивідуального життя, необхідно забезпечити реалізацію таких напрямів модернізації соціогуманітарної сфери в контексті вимог ХХІ століття:

– забезпечення високої функціональності людини (ідеї та технології змінюються швидше, ніж покоління людей);

– створення раціональної схеми співвідношення між розвитком, технологіями і здатністю людей їх швидко освоювати;

– створення оптимального балансу між локальними та глобальними, щоб людина усвідомила реальності глобалізованого світу, несла відповідальність за нього;

– формування на індивідуальному і соціальному рівнях ідеї про те, що людина – найвища цінність;

– розвиток комунікативних здібностей людей у глобалізованому й інформаційно-насиченому суспільстві;

– досягнення балансу між матеріальними і духовними потребами;

– формування культури та толерантності, сприйняття представників інших культур в категоріях «інші», а не «гірші» [17, с. 29].

Дотримання цих принципів, на наш погляд, дозволить прискорити процес модернізації соціогуманітарної сфери, нарощувати обсяги та підвищувати якість послуг – важливих складових добробуту населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богучарова О.І. Проектування освітнього інформаційного середовища та його психолого-педагогічне забезпечення / О.І. Богучарова, П.О. Кузнецов, В.М. Чекер // Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка: Педагогічні науки. 2010. – № 16, ч. 2. – С. 6–15.
2. Господарик Ю.П. Дистанционное обучение истории и средняя школа / Ю.П. Господарик // Дистанционное образование. – 2000. – № 5. – С. 67.
3. Гудков Л. Условия воспроизводства советского человека / Л. Гудков // Вестник общественного мнения. – 2009. – № 2. – С. 36–37.

4. Дівінська Н. Інтерактивні технології навчання у формуванні іншомовної компетентності студентів мистецьких ВНЗ / Н. Дівінська // Вища освіта України. – 2012. – № 2. – С. 63.
5. Еляков А. Современное информационное общество / А. Еляков // Высшее образование в России. – 2001. – № 4. – С. 77–85.
6. Звіт Рахункової палати України за 2009 рік. – К., 2010. – С. 66.
7. Кивлюк О. Віртуалізація освітнього простору як прагматичний складник розвитку інформаційної педагогіки / О. Кивлюк // Вища освіта України. – 2012. – № 1. – С. 29.
8. Кухно П. Приоритеты научно-технического развития / П. Кухно // Общество и экономика. – 2012. – № 2. – С. 47–48.
9. Недбалість чиновників шкодить здоров'ю [Електронний ресурс] / Рахункова палата України. – Режим доступу: www.ac-rada.gov.ua/control.
10. Никитина А.И. Инновационный подход в образовательной системе. Отраслевой переход подготовки специалистов / А.И. Никитина, М.В. Николаев // Региональная экономика: теория и практика. – 2010. – № 16/151. – С. 27–32.
11. Онищенко М. Модернізація як імператив розвитку України / М. Онищенко // Економіка України. – 2011. – № 7. – С. 11.
12. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році: щорічне послання Президента України до Верховної Ради України. – К., 2012. – С. 163.
13. Про результати аналізу виконання комплексної програми забезпечення реалізації стратегії подолання бідності [Електронний ресурс] / Рахункова палата України. – Режим доступу: http://www.ac-rada.gov.ua/img/files/Bulet_Vedvoct.pdf (pdf).
14. Самчук З. Світоглядні орієнтири адекватного аналізу викликів і відповідей на них освітньої сфери / З. Самчук // Вища освіта України. – 2012. – № 1. – С. 10.
15. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2011 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України). – К., 2012. – С. 38.
16. Ципко В. Інтеграція України до європейського освітнього простору з позицій філософського виміру освіти / В. Ципко // Вища школа. – 2012. – №6. – С. 45–46.
17. Шевченко Н.В. Особенности образовательной логистики в системе конструирования кафедры / Н.В. Шевченко // Вісник МСУ. Соціологічні науки. – 2008. – Ч. 11, № 1. – С. 29.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2012.

УДК 657:65.12.45:378.09

**Король Г.О., к.е.н., професор,
Акімова Т.В., старший викладач,
Безгодкова А.О., старший викладач,
Акімова Ю.В.**

Національна металургійна академія України

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ВИЗНАЧЕННЯ КІЛЬКОСТІ СТУДЕНТІВ ТА ОПЛАТИ ЗА НАВЧАННЯ У ДВНЗ

Дополнена информационная база государственного высшего учебного заведения необходимыми данными для планирования количества студентов и оплаты за обучение на контрактной основе, разработаны дополнительные учетные регистры – расчетные ведомости, сформированы информационные потоки при расчете планового количества студентов и оплаты за обучение в государственном вузе.

Ключевые слова: *плановое количество студентов, оплата за обучение, расчетные ведомости, информационные потоки.*

The information base of public higher educational establishment is complemented by necessary data to plan a number of students and tuition payments on a contract basis, additional registries – pay-sheets are worked out, information flows for the calculation of planned number of students and tuition payments in public higher educational establishment are formed.

Key words: *planned number of students, tuition payments, pay-sheets, information flows.*

Постановка проблеми. У теперішній час діяльність вищих навчальних закладів здійснюється у дуже складних економічних умовах. Державні вищі навчальні заклади (ДВНЗ) при цьому знаходяться в особливо скрутних умовах, враховуючи потреби сучасної економіки з притаманними їй тенденціями використання в освіті ринкових механізмів господарювання та демографічною кризою. У зв'язку з об-